

Lietuvos moterų veikla 1988–1992 metais: iššūkiai ir galimybės

Virginija Jurėnienė

Vilniaus universiteto Kauno fakulteto profesorė, daktarė
Vilnius University Kaunas Faculty, Professor, Dr.
El. paštas virginija.jureniene@knf.vu.lt

Justė Ibianskiėnė

Vytauto Didžiojo universitetas
Humanitarinių mokslų fakultetas
Vytautas Magnus University
Faculty of Humanities
El. paštas juste.ibianskiene@gmail.com

Straipsnyje tiriama Lietuvos moterų veikla 1988–1992 metais, remiantis periodine to meto spauda ir amžininkų atsiminimais. Analizuojamos tokios organizacijos kaip katalikiškas moterų sambūris „Caritas“, Lietuvos moterų sąjūdis, Moterų atgimimo sąjunga, Lietuvos moterų sąjunga, Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų sąjunga, Lietuvos universitetų moterų asociacija, pateikiama organizacijų veiklos apžvalga tiriamaisiais 1988–1992 metais. Straipsnyje vertinamos tiriamųjų organizacijų susikūrimo aplinkybės, jų nauda ir reikšmė narėms bei visuomenei.

Pagrindiniai žodžiai: moterų organizacijos, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis, moterų veikla.

Įvadas

1988 m. – Lietuvos, kaip ir visos Europos, istorijoje naujo istorinio lūžio pradžia, atvėrusi naujas galimybes tautoms, naujiems visuomeniniams judėjimams, laisvam žodžiui. Lietuvoje šiais metais susikūrė ir pradėjo aktyvią veiklą Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis, paskleisdamas visiems lietuviams taip trokštamą laisvės ir nepriklausomybės siekį.

1988–1992 metais labai greitai keitėsi ne tik istoriniai įvykiai, bet ir pati visuomenė. XX a. pabaigos Lietuvos visuomenę galima apibūdinti kaip modernią, turinčią vėlyvosios modernybės bruožų. Tuo laikotarpiu vykusiuose visuomeniniuose ir politiniuose

procesuose labai aktyviai dalyvavo visa visuomenė. Buvo kuriamos ar atkuriamos partijos, įvairios organizacijos, iniciatyvinės grupės, judėjimai ir nepriklausoma žiniasklaida.

Moterų aktyvizmas tapo ryškus ir sekstinas visuomenėje. Tai atsispindėjo to meto spaudoje, mitinguose ir susirinkimuose, atsiminimuose.

Straipsnio objektas: visuomeninės moterų organizacijos.

Straipsnio tikslas: išanalizuoti atsikuriančių ir naujai besikuriančių moterų organizacijų veiklas 1988–1992 metais.

Uždaviniai: 1) Atskleisti moterų organizacijų vaidmenį Lietuvos Persitvarky-

mo Sąjūdyje; 2) Išanalizuoti jų indėlį į valstybės atkūrimą; 3) Įvertinti atsikuriančių ir naujai besikuriančių moterų organizacijų veiklą svarbą valstybingumo atkūrimo ir įtvirtinimo laikotarpiu.

Metodai. Straipsniui parengti buvo pasirinkti antrinių duomenų rinkimo ir sisteminimo, mokslinės literatūros analizės, sintezės ir palyginimo metodai. Mokslinės literatūros analizės ir abstrahavimo metodai buvo taikomi analizuojant publikuotus mokslinius straipsnius ir publikacijas moterų judėjimo, padėties Lietuvoje temomis. Be to, mokslinės literatūros sintezės ir palyginimo metodai buvo taikomi nustatant veiksnius, kurie daro įtaką moterų aktyvizmui ir jų atkuriamoms ir kuriamoms organizacijoms, vykdomoms veikloms. Taip pat tyrime taikytas dokumentų analizės metodas, t. y. to meto spauda, organizacijų dokumentai, ir žodinės istorijos metodas – interviu (Pušinskytė, 2008). Tyrime buvo naudotas nestruktūruotas interviu (Telešienė), renkant tyrimui reikalingus duomenis, padedančius tiksliau rekonstruoti moterų judėjimo atsikūrimo procesą XX a. 9-ojo dešimtmečio pabaigoje – 10-ajame dešimtmetyje.

Problemos tyrimo būklė: tema nėra tirta, todėl labai svarbi ir istoriografiniu požiūriu.

Straipsnyje naudojama Marijos Aušrinės Pavilionienės knyga „Viltys ir nusivylimai“, analizuojant atkurtos Lietuvos universitetų moterų asociacijos veiklą. Taip pat remtasi Broniaus Genzelio ir Angonitos Rupšytės sudarytu leidiniu „Kelias į Nepriklausomybę: Lietuvos Sąjūdis 1988–1991“ (konkrečiai straipsniu „Politinių įvykių chronologija 1988–1991“). Atkuriamų moterų organizacijų sąsajos su I Lietuvos Respublikos moterų organizacijomis buvo analizuotos remiantis Virginijos Jurėnienės

monografija „Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pirmojoje pusėje“.

1988–1992 metų chronologinės ribos pasirinktos dėl tais metais pasireiškusių visuomeninių judėjimų ir organizacijų išskirtinio aktyvumo. 1992 m. valstybėje tapo ramiau, nes buvo priimta nuolatinė Konstitucija ir Lietuva buvo pripažinta *de jure* didžiųjų pasaulio valstybių. Tai turėjo įtakos ne tik bendrai tarptautinei valstybės padėčiai, bet ir vidaus. Veikusių ir besikuriančių moterų organizacijų veikla buvo sutelkta į svarbias visuomenės problemas.

Katalikiškų moterų organizacijų atsikūrimas / sukūrimas

XX a. 9-ojo dešimtmečio antrojoje pusėje Sovietų Sąjungoje vyko demokratizacija, visuomenės transformacija ir pokyčiai politinėje, ekonominėje ir socialinėje srityse. Visa tai buvo susiję su SSKP generalinio sekretoriaus Michailo Gorbačiovo vykdyta pertvarkos politika.

Nepaisydama politinio sąstingio Lietuvoje, Lietuvos mokslinė ir kūrybinė inteligentija siekė pasinaudoti pertvarka ir spręsti gamtos užterštumo, kultūros paveldo niokojimo problemas. Spontaniškai kūrėsi neformalus su gamta, paminklosauga susiję judėjimai (Kelias į Nepriklausomybę: Lietuvos Sąjūdis 1988–1990 m., 2010). Nuo 1986 iki 1988 m. architektai, dailininkai, istorikai, rašytojai, kompozitoriai, mokslininkai protestavo įvairiomis formomis: laiškais, peticijomis sovietų valdžiai, laikraščių redakcijoms ir piketais, kūrė fondus, siekdami išsaugoti Lietuvos kultūros paveldą, steigė organizacijas kovai su dideliu gamtos užterštumu (Kelias į Nepriklausomybę: Lietuvos Sąjūdis 1988–1990 m., 2010).

1988 m., kaip ir tarpukario Lietuvoje, pirmosios moterų organizacijos, pradėjusios

savo veiklą, buvo katalikiškos organizacijos. Pati pirmoji Lietuvoje atsikūrusi moterų organizacija buvo katalikiškas moterų sambūris „Caritas“.

Jo atkuriamąją veiklą galima skirstyti į du etapus:

- 1) įkūrimas ir veikla iki steigiamojo suvažiavimo. Jis apima laikotarpį nuo 1988 m. rugpjūčio 26 d. iki 1989 m. balandžio 16 d. Jo bruožai: organizacijos atkūrimas, aktyvus darbas su žiniasklaida, informuojant visuomenę apie organizaciją ir jos veiklą, siekiant išplėsti organizacijos narių gretas ir tinklą šalyje bei pasiruošti atkuriamajam suvažiavimui;
- 2) veikla po steigiamojo suvažiavimo ir įstojimas į tarptautinę organizaciją „Caritas Internationalis“. Jis apima laikotarpį nuo 1989 m. balandžio 16 d. iki 1991 m. gegužės 23 d. Šiam etapui būdingi bruožai: žurnalo „Caritas“ leidimas, tarptautinės paramos skirstymas, suvažiavime priimtų organizacijos įstatų pakeitimas, įtraukiant į veiklą ir vyrus, bei aktyvi veikla visame krašte.

1988 m. rugpjūčio 26 d. – pirmojo etapo pradžia, susijusi su katalikiško moterų sambūrio „Caritas“ steigiamojo susirinkimo Kaune sukvietaimu. Jame dalyvavo 23 moterys iš skirtingų Lietuvos vietovių: Birštono, Kapsuko (dab. Marijampolės), Kauno, Panevėžio ir Vilniaus (*Stebuklai ir „Caritas“ pradžia*, 2009). Tai buvo ne tik vienuolės, bet ir katalikės pasaulietės. Dėl istorinių šaltinių stokos identifikuoti dalies jame dalyvavusių moterų negalima. Tikėtina, jog jos buvo katalikiško pagrindžio veikėjos. Taip pat į susirinkimą buvo pakviestas ir jame dalyvavo ką tik iš kalėjimo grįžęs kunigas Jonas Kastytis Matulionis.

Susirinkime buvo apsvaistyta Albinos Pajarskaitės parengta preliminarai sambū-

rio programa bei steigimo planas. Abiem dokumentams buvo pritarta.

Veiklos programoje buvo iškeltos 4 pagrindinės problemos:

- Šeimos problema, nes ji – visuomenės pagrindas;
- Žmogaus auklėjimas;
- Tautos bendrijos problema;
- Žmogaus vargo lengvinimo problema.

Susirinkimo dalyvės nutarė įkurti katalikišką moterų sambūrį „Caritas“ ir išsirinko jo steigiamąjį komitetą, kurį sudarė 7 narės: Stasė Beleckienė, Eugenija Marozaitė, Emilija Montvilienė, Albina Pajarskaitė, Jadvyga Gema Stanelytė, Regina Šalnaitė, Ona Valatkaitė (Kreipiamės: į Lietuvos moteris, 1988). Ona Gratkauskienė, tarpukario Lietuvos katalikių moterų draugijos narė (Jurėnienė, 2006), prie komiteto prisijungė kaip konsultantė.

Po susirinkimo organizacija plėtė savo veiklą ir įtaką krašte: 1988 m. spalio mėn. pradžioje savaitraštyje *Atgimimas* „Caritas“ kreipėsi į Lietuvos moteris, kviesdamas prisidėti prie jo veiklos (Kreipiamės: į Lietuvos moteris, 1988). „Carito“ atstovės dalyvauja Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio (LPS) steigiamajame suvažiavime 1988 m. spalio 22 d.: 7 iniciatyvinės „Caritas“ grupės narės, užlipusios ant scenos, pasveikino Sąjūdį Lietuvos motinų vardu (Steigiamasis suvažiavimas, 1988).

Organizacija ne tik kūrėsi, plėtė savo veiklą valstybėje, bet ir pradėjo įgyvendinti išsikeltus tikslus.

1988 m. lapkričio 28 d. (Tamoševičienė, 1989) vyko Moterų organizacijų atstovių susirinkimas, į kurį buvo pakviestos ir organizacijos „Caritas“ atstovės. Susirinkime A. Pajarskaitė išsakė savo nuomonę apie moterį, kaip šeimos puoselėtoją: „Dabar daug kalbame apie moterį darbininkę, įvairių specialybių darbuotoją, visuomenės

veikėja, pamiršdami ją kaip šeimos židinio saugotoją, gerumo puoselėtoją ir skleidėją <...>“ (Bendram tikslui, 1989). Ji taip pat nurodė, jog bandė skleisti gausios šeimos, moters pasiaukojimo dėl kitų idėjas (Bendram tikslui, 1989). Tai Lietuvoje nebuvo naujos idėjos, nes tiek tarpukario, tiek sovietinėje Lietuvoje daugiavaikių mamų, pasiaukojamai dirbančių šeimos labui, buvo ne viena ir ne dešimt, taigi aktualinti šią idėją nebuvo tikslinga. Vis dėlto tikėtina, jog tai atkreipė visuomenės dėmesį į pačios organizacijos veiklą. Tai patvirtina ir „Carito“ atstovių dalyvavimas Lietuvos komunistų partijos (LKP) Centro komiteto (CK) surengtame susitikime su aukštais šios partijos ir Vyriausybės vadovais Tarpautinės moters dienos (kovo 8-osios) proga 1989 m. kovo 7 d. (Branginkime moterį, motiną, šeimą, 1989). Į jį buvo pakviestos ne tik moterų tarybų narės, bet ir naujai susikūrusių bei atsikūrusių moterų organizacijų atstovės. Susitikime buvo analizuojamos šeimos problemos, kalbama apie motinoms mokamas per mažas valstybines pašalpas ar išmokas ir moterų darbus. „Carito“ narės susitikime „plačiai kalbėjo apie žmogaus dvasingumo kėlimą, moters vaidmenį šeimoje <...>“ (Branginkime moterį, motiną, šeimą, 1989). Taip pat jos išdėstė organizacijos veiklos programą (Branginkime moterį, motiną, šeimą, 1989). „Carito“ narės bendravo ne tik su Moterų sąjūdžio, bet ir moterų tarybų atstovėmis, dalyvavo jų bendruose susirinkimuose. Tai buvo svarbu jaunai besikuriančiai organizacijai, siekiant plėsti organizaciją ir pradėti aktyviau veikti visuomenėje. Tai ji darė sistemingai ir aktyviai bendradarbiaudama su spauda: *Tarybine moterimi, Atgimimu, Kauno aidu, Kauno tiesa, Tiesa*. Šiuose leidiniuose organizacija tiek kvietė prisijungti prie jos veiklos, tiek viešinosi įvairiais proginais

sveikinimais. Organizacijos narės pradėjo bendradarbiauti su LPS vyskupo Motiejaus Valančiaus blaivybės sąjūdžiu (Kas mes esame, 1989). Buvo sukurtas katechetinių pamokų projektas. Per tuos kelis mėnesius nuo 1988 m. rugsėjo iki 1989 m. balandžio „Carito“ iniciatyvinė grupė rengė ir steigiamąjį suvažiavimą.

Apie artėjantį renginį Kaune skelbė ne tik Sąjūdžio laikraščiai *Atgimimas, Kauno aidas*, bet ir LKP laikraštis *Kauno tiesa*. Pastarasis buvo populiarus dienraštis ne tik Kaune ar Kauno rajone, bet ir visame krašte, todėl „Caritas“, siekdamas plėsti savo veiklą ir kuo plačiau informuoti visuomenę, skelbėsi jame.

Jau 1989 m. sausio 13 d. pasirodė pirmasis skelbimas apie būsimą steigiamąjį suvažiavimą savaitraštyje *Atgimimas*. Jame buvo nurodyta: „pateikiamas visuomenės svarstymui Katalikiško moterų sambūrio „Caritas“ veiklos programos projektas“ (Caritas, 1989), tačiau pats projektas laikraštyje nepateiktas. Norintieji dalyvauti paraginti kreiptis nurodytu „Carito“ būstinės adresu Kaune Vilniaus g. arba telefonais Kaune ar Vilniuje. Ar Vilniuje buvo šios organizacijos skyrius ar savarankiškas padalinys, neaišku, nes istorinių dokumentų nerasta.

Prieš steigiamąjį suvažiavimą organizacijos programa buvo paskelbta tik kovo mėnesio antrojoje pusėje. Tačiau šį kartą ją išspausdino *Kauno aidas* (Katalikiško moterų sambūrio „Caritas“ veiklos programa (projektas), 1989) ir *Kauno tiesa* (Katalikiško moterų sambūrio „Caritas“ veiklos programa, 1989). Abiejuose laikraščiuose pateikiamas išsamus „Carito“ veiklos programos projektas nurodant 4 veiklos sritis bei jų pagrindines problemas, pranešimas apie vykstantį suvažiavimą. *Kauno aidas* pridėjo suvažiavimo programą, o po pranešimu *Kauno tiesoje* buvo paskelbtas ir

„Carito“ velykinis sveikinimas, linkintis taikos, doros ir ramybės.

1989 m. balandžio 14 d. Kauno sporto halėje prasidėjo registracija į dvi dienas trukiantį steigiamąjį katalikiško moterų sambūrio „Caritas“ suvažiavimą. Laikraščiuose spausdinamuose pranešimuose buvo skelbiama, kad į salę dalyviai bus įleidžiami tik su kvietimais – bilietais (Katalikiško moterų sambūrio „Caritas“ veiklos programa, 1989). Galimas atvejis, kad iki steigiamojo suvažiavimo galėjo būti daug atskirų, mažų ne padalinių, bet savarankiškų organizacijų, besiburiančių apie iniciatyvinės grupės nares, gyvenančias įvairiose Lietuvos vietose, o suvažiavimas buvo skirtas joms suvienyti. Atsižvelgiant į tai ir pasirinktą vietą, galima daryti prielaidą, kad savarankiškų padalinių buvo daug ir visuomenės susidomėjimas suvažiavimu buvo didelis.

Kitą dieną, šeštadienį (Katalikiško moterų sambūrio „Caritas“ steigiamasis suvažiavimas prasideda Kauno sporto halėje, 1989), suvažiavimas pradėtas mišiomis netoliese esančioje Šv. Antano bažnyčioje. Po pamaldų, stebint beveik 4 tūkst. suvažiavimo dalyvių, prie halės buvo iškilmingai iškelta Lietuvos trispalvė. Dalyvavo 812 sambūrio delegačių, atstovaujančių savo miestams ir kaimams, iš visos Lietuvos ir 3 000 svečių, tarp kurių Amerikos lietuvių katalikiškos moterų sąjungos atstovės, svečiai iš Estijos, Latvijos, lietuviškųjų Baltarusijos salelių, Ukrainos, Maskvos ir Lenkijos (Katalikiškojo moterų sambūrio „Caritas“ suvažiavimas, 1989), kardinolas, lietuvių išeivijos ir Kauno vyskupai, LKP CK Ideologijos skyriaus vedėjas Justas Paleckis, LTSR Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotojas Petras Ignotas, Profesinių sąjungų tarybos sekretorius Romualdas Baltrušaitis, Lietuvos kultūros fondo pirmininkas Česlovas Ku-

daba, LTSR sveikatos apsaugos ministras Antanas Vinkus, Lietuvos vaikų fondo pirmininkas Juozas Nekrošius, Kauno miesto Partijos komiteto nariai Romualdas Rimaitis, Zigmantas Kazakevičius, Petras Staškūnas, Gediminas Krutulius, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Seimo tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis (Lietuva – tai kiekvienas mūsų, 1989).

Pirmasis sveikinimo kalbą Bažnyčios vardu pasakė kardinolas V. Sladkevičius. Savo sveikinime kardinolas kvietė suvažiavimo dalyvius puoselėti meilę Lietuvai ir žmogui. Panašiai kalbėjo ir lietuvių išeivijos vyskupas Paulius Baltakis. Jis pasidžiaugė, kad lietuvių atgimimas ne tik politinis, bet ir dvasinis. Primindamas svarbiausius „Carito“ tikslus: šeimą, vienišus senelius ir ligonius, vyskupas linkėjo Dievo palaimos būsimuose darbuose. Taip pat oficialų sveikinimą nuo Lietuvos vadovybės perskaitė LKP CK Ideologijos skyriaus vedėjas Justas Paleckis. Sveikinime viliamasi, jog pradėti darbai, atkuriant dvasinę ir tikrosiomis vertybėmis besirūpinančią visuomenę, nesusistos ir toliau stiprins bei puoselės tautos dvasinę kultūrą (Pasisakymai, 1989).

1989 m. balandžio 15–16 d. suvažiavime dalyviai, tarp kurių buvo kardinolas Vincetas Sladkevičius, vyskupas Paulius Baltakis, kunigas Sigitas Tamkevičius, „Carito“ narės, skaitė pranešimus, diskutavo apie opiausias problemas, priėmė „Carito“ įstatus, veiklos programą ir rezolucijas abortų uždraudimo, Konstitucijos keitimo, lietuvių jaunuolių tarnybos TSRS ginkluotosiose pajėgose, tautinės mokyklos koncepcijos ir Gruzijos tragedijos klausimais (Katalikiškojo moterų sambūrio „Caritas“ suvažiavimas, 1989). Delegatės išsirinko Centrinės vadovybės nares. Pirmąją dieną netilo pasisakymai iš anksto spaudoje numatytais šeimos, žmogaus auklėjimo, Tautos bendrijos atkūrimo

klausimais (Lietuva – tai kiekvienas mūsų, 1989). Kiekvienam klausimui buvo skirtas atskiras posėdis. Aptariamieji klausimai sutapo su organizacijos veiklos programos pagrindiniais klausimais, tad suvažiavimo metu nebuvo reikalo atskirai svarstyti programos. Daugiausia dėmesio skirta šeimos klausimui, mat jis yra kertinis visos organizacijos akmuo. Iš jo kyla ir į jį sueina tiek auklėjimo, tiek Tautos bendrijos ar priklausomybių problemos. Spauldoje šis klausimas taip pat sulaukė daugiausiai dėmesio (Įvyko karitiečių suvažiavimas, 1989).

Delegačių ir svečių gausa, norinčiųjų patekti į suvažiavimą skaičius leidžia teigti, kad „Carito“ steigiamasis suvažiavimas buvo sėkmingas, o organizacija sulaukė didžiulio visuomenės susidomėjimo. Savanorių, norinčių prisijungti prie sambūrio veiklos, daugėjo.

Pasibaigus suvažiavimui, bet dar neatslūgus išpūdžiams ir emocijoms, spauldoje pasirodė keletas organizacijos vertinimų. Visuomenėje vyravo paviršutiniška nuomonė, kuri apibūdino „Caritą“ tik kaip siaurą veiklos sritį turintį, į pagalbą stokojantiems orientuotą sambūrį. Vis dėlto pastebėta, jog visuomeniniu ir politiniu aspektais sambūris buvo įvertintas kaip rimta organizacija. Apie tai galima spręsti iš didžiulio visuomenės susidomėjimo, plataus aptarimo spauldoje ir įvykusiame suvažiavime apsilankusių aukštas pareigas einančių svečių, tokių kaip LTSR Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotojas Petras Ignotas, LKP CK Ideologijos skyriaus vedėjas Justas Paleckis, LPS pirmininkas Vytautas Landsbergis ir kt., įvairių politinių ir visuomeninių organizacijų vadovų. Galima prielaida, jog vienas iš tuometės Komunistų partijos lyderių ir ministrų kabineto atstovas suvažiavime galėjo turėti ir savų tikslų, t. y. įvertinti šios organizacijos

tikruosius tikslus, uždavinius ir lojalumą tuometei politinei sistemai.

Neilgai trukus po suvažiavimo, organizacijai peržengus į antrąjį etapą, jau spalio mėnesį pasirodė pirmasis žurnalo „Caritas“ numeris (Katalikiškas žurnalas – „Caritas“, 1989). Apie jį trumpai žurnalui *Moteris* pasakojo A. Pajarskaitė (Jurevičiūtė, 1989). Pasak jos, leidinys buvo išpūdingos, 80 puslapių apimties, iliustruotas. Pasakodama apie būsimus numerius, A. Pajarskaitė užsiminė, jog keletas numerių jau buvo parengti spausdinti. Kiekvienas iš jų turėjo būti skirtas tam tikrai temai (antrasis, greičiausiai lapkričio mėnesio, – mirusiesiems, gruodžio – adventui ir šv. Kalėdoms, vasario mėnesio – Vasario 16-ajai).

Sambūris taip pat tapo tarptautinės paramos skirstytoju (Atgarsiai: redakcija gavo laišką..., 1989). Jis Lietuvoje perskirstė įvairius buitines daiktus, drabužius, avalynę, knygas, medikamentus, piniginę paramą. Siuntas dažniausiai siuntė JAV ir Kanados išeivija, o vėliau, 1990 m. balandžio 20 – liepos 2 d., SSRS vykdant Lietuvos ekonominę blokadą, prisidėjo ir Belgijos, Danijos, Italijos „Carito“ nariai bei Prancūzijos, Kanados, JAV ir kitų šalių katalikiškos organizacijos (Pajarskaitė, 1991). Ryškiausia „Carito“ labdaros skirstymo / dalijimo įstaiga – vaistinė, veikusi Kaune (Sagaitienė, 1991), o vėliau atidaryta ir Kaišiadoryse, Klaipėdoje, Marijampolėje, Panevėžyje ir Telšiuose. Blokados metu, kai itin trūko vaistų, ji aprūpino ne vieną asmenį, neišgalintį jų nusipirkti. Taip pat ši vaistinė skirstė su siuntomis gaunamus medicininius reikmenis ligoninėms, plataus vartojimo vaistus vaskupijoms (Caritas skyriuose: Kaunas, 1991).

1990 m. lapkričio–gruodžio mėnesiais visose Lietuvos vaskupijose vyko neplanuotos „Carito“ konferencijos. Jų metu

aptartos organizacijos veiklos sritys, numatytos galimos ateities kryptys, persvarstytos ir pakeistos nuostatos ir priimti svarbiausi – vyrų priėmimo į organizaciją – sprendimai. Neeilinių konferencijų pagrindinis tikslas buvo bendru sutarimu kuo greičiau pakeisti įstatus, numatančius narių atrankos kriterijus. Didėjant darbo krūviui trūko darbuotojų, todėl buvo nutarta į „Caritą“ priimti ir vyrus (Mališkaitė, 1991). Jie jau nuo steigiamojo suvažiavimo siekė būti daugiau nei globėjais ir rėmėjais, kaip tuo metu jiems buvo siūloma. 1991 m. gegužės 23 d. tarptautinėje asamblėjoje Lietuvos „Caritas“, turintis kiek daugiau nei 5 400 narių, buvo priimtas į „Caritas Internationalis“ narius (Pajarskaitė, 1991).

Nuo steigiamojo suvažiavimo iki įstojimo į tarptautinę organizaciją „Caritas Internationalis“ „Caritas“ Lietuvoje dirbo būtina ir svarbiu darbu: šelpė medikamentais, drabužiais ir maistu, rūpinosi visuomenės užmirštais ar artimųjų nebeturinčiais žmonėmis, dėmesį skyrė opioms problemoms (abortai, alkoholizmas, narkomanija, prostitutija) spręsti.

Pavadinimas *katalikiškas moterų sambūris* „Caritas“, leidus jo veikloje dalyvauti ir vyrams, nebeteko prasmės, tad buvo pakeistas į Lietuvos „Caritą“. Tapęs tarptautinės organizacijos dalimi, „Caritas“, kaip moterų sambūris, nustojo veikęs.

Pasaulietinių moterų organizacijų veikla 1988–1992 m.

1988–1992 m. savo veiklą pradėjo ir plėtojto panašių tikslų moterų organizacijos: Moterų sąjūdis, Lietuvos moterų sąjunga, Moterų atgimimo sąjunga, taip pat ir specifinių tikslų organizacijos: Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų sąjunga bei Lietuvos universitetų moterų asociacija. Jos kūrėsi /

atsikūrė tuo pat metu kaip ir katalikiškosios. Pradėjusios telktis prie Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio, o vėliau ir savarankiškai, moterys ėmėsi viešai kelti opias visuomenės problemas. Masinėmis akcijomis organizacijos stengėsi atkreipti ne tik visuomenės, bet ir valdžios dėmesį į susidariusias problemas.

Lietuvos moterų sąjūdis – Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio dalis, kai kuriuose leidiniuose vadinama LPS moterų grupės, Moterų grupės Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžiui (remti) ar Sąjūdžio moterų vardu. Nors niekur nebuvo nurodyta, ar išties tai yra ta pati organizacija, tik vartojanti sutrumpintą pavadinimą, galima daryti prielaidą, kad dėl pavadinimų panašumo tai yra viena organizacija arba skirtingos, bet keliančios tokius pačius tikslus. Tačiau dėl šaltinių stokos prielaidos patvirtinti arba paneigti nėra galima.

Nemažai informacijos apie organizaciją pavyko gauti susitikus su Nijole Oželyte (Interviu su Nijole Oželyte, 2014). Susitikimo metu pavyko susidaryti kiek konkretnesnę, tačiau neaiškią, organizacijos vaizdinį. Pasak N. Oželytės, Moterų sąjūdžio iniciatorės ir įkūrėjos buvo pati N. Oželytė, Liudvika Pocienė [gali būti, kad turėta galvoje Liudvika Pociūnienė – *Justės Ibiaskienės pastaba*], Aldona Balsienė ir kitos moterys. Kaip paskata įkurti tokią grupę buvo politinis ir visuomeninis šių moterų neaktyvumas. „Buvom jaunos moteriškės, kurios tuo metu, kada kūrėsi Sąjūdis, auginome vaikus, <...> ta prasme, kad mes nedirbom, nes auginom vaikus, turėjom tas vaikų atostogas. Taigi ir buvo labai nežmoniškai baisu, taigi tu iškrenti iš vyksmo, iškrenti iš galimybės kažką daryti, kada turi masę energijos ir minčių ir taip toliau. Vien tik todėl, kad Sąjūdžio grupės kūrėsi darbo vietose ir niekur kitur,

darbovietėse: gamyklose, mokyklose, visur jos kūrėsi. O kai tu sėdi namuose ir augini vaikus, tai kur tu tada kuri darbo grupę? Tada niekur tu nekuri grupės <...>“ (Interviu su Nijole Oželyte, 2014). Taip kilo idėja visoms, tuo metu mamoms, susivienyti ir įkurti savo – moterų – Sąjūdžio grupę. Netrukus, suderinus su tuomečiu Sąjūdžio sekretoriumi Andriumi Kubiliumi, buvo įregistruota Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio moterų grupė ir sušauktas steigiamasis susirinkimas, kuriame N. Oželytė buvo išrinkta pirmininke.

1988 m. spalio 10 d. (Prunskienė, 1988) spaudoje pasirodo *Moterų sąjūdžio* vardas, o kartu nubrėžiamos ir organizacijos veiklos krypties gairės. Itin akcentuojami skirtumai tarp vyro ir moters. Matyti, kad Moterų sąjūdis pasirinko dėmesį skirti moters, kaip visuomeninio gyvenimo dalyvės, propagavimui, o ne šeimos židinio kurstytojos įvaizdžiui. Peršasi išvada, kad organizacija labiau orientavo moteris į politinį ir visuomeninį moters gyvenimą. Svarbu paminėti, kad bendraujant su Nijole Oželyte buvo sužinota, jog LPS iniciatyvinės grupės narė Kazimira Danutė Prunskienė, kuri pasirašė po straipsniu, Moterų sąjūdžio veikloje nedalyvavo ir jos net neinicijavo. „Prunskienė niekada nedalyvavo Moterų sąjūdžio veikloje. Ji buvo Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narė <...>. Prunskienės su mumis niekada nebuvo“ (Susirašinėjimas su Nijole Oželyte, 2014). Iš to kyla prielaida, kad galbūt K. D. Prunskienė galėjo būti garbės narė arba pasirašyti po straipsniu dėl reklaminių priežasčių, atkreipiant moterų dėmesį į veikiančią organizaciją. Deja, turima istoriografija¹ apie Moterų sąjūdį žinių nepateikia, o dėl esamų aplinkybių

¹ Kazimieros Prunskienės autobiografinės knygos: *Gintarinės ledi išpažintis, Išsivadavimo kaina, Laisvėjimo ir permainų metai*.

K. D. Prunskienės nuomonės šiuo klausimu sužinoti neįmanoma.

Steigiamojo susirinkimo kvietimų, apžvalgų ar bet kokios įvykių liudijančios informacijos nerasta, tačiau žinoma, kad jis buvo planuojamas (Prunskienė, 1988). Tą patį patvirtino ir N. Oželytė. Moterų sąjūdis paskelbė kvietimą *Atgimime*, kuriame kvietė moteris jungtis prie šios besikuriančios organizacijos. Ar ji buvo konkurentė „Caritui“? Abejotina, nes jų veiklos labai skyrėsi, skyrėsi ir visuomenės grupės, į kurias buvo orientuotos veiklos.

Remiantis šaltiniais, jokių tikslų šios organizacijos veiklos pradžios datų nurodyti neįmanoma, tačiau jau 1989 m. kovo mėnesį Moterų sąjūdis buvo veikianti organizacija, leidusi leidinį *Moterų balsas* ir dalyvavusi Lietuvos moterų sąjungos organizuotame mitinge „Apginkime moterį motiną“ (Dėmesio!, 1989). Jo apžvalga buvo publikuota organizacijos leidinio antrajame numeryje (Po mitingo, 1989).

Dauguma moterų organizacijų didelį savo, o kartu ir visuomenės dėmesį kreipė į opią Sovietų Sąjungos kariuomenėje tarnaujančių vaikinų problemą. Moterų sąjūdis nebuvo išimtis. Remiantis N. Oželytės prisiminimais, galima teigti, kad didžiausias ir svarbiausias įvykis, tapęs atspirties tašku ne tik pačios organizacijos (kaip ir keleto kitų), bet ir visos tautos demonstratyviam požiūriui į priklausomybę sovietiniam blokui, buvo lietuvių kareivio Artūro Sakalausko tragedija.

Svarbu tai, kad įvairioje istoriografijoje minimas ne Moterų sąjūdžio indėlis, bet asmeninis LKP CK pirmojo sekretoriaus Algirdo Mykolo Brazausko nuopelnas (Po mitingo, 1989), kad kareivis A. Sakalauskas buvo gražintas į Lietuvą. Vis dėlto remiantis interviu metu gauta informacija galima daryti gan dviprasmiškas išvadas.

Pirma, Moterų sąjūdis darbą Maskvoje atliko tyliai ir viešai tuo nesigyrė, leisdamas tuometei valdžiai priimti nuopelnus. Antra, taip pat įmanoma, jog Moterų sąjūdžio indėlis nėra toks žymus, kaip teigiama. Trečia, iš tiesų LKP CK pirmojo sekretoriaus vaidmens sumenkinti šiame epizode irgi negalima, nes partija buvo atsiskyrusi nuo TSKP ir buvo populiari visuomenėje.

Apibendrinant reikia pažymėti, jog negalima daryti vienos pagrįstos išvados, nes pateikti faktai paremti tik vieno amžininko-liudininko (interviu apklausiamo asmens) atsiminimais.

Svarbu tai, jog Lietuvos moterų sąjūdis aktyviai dalyvavo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio organizuojamuose mitinguose, šiai organizacijai priklausiusios moterys juos organizavo vienos ar bendradarbiaudamos su kitomis moterų organizacijomis. Beveik visi mitingai buvo skirti lietuvių kareivių tarnybos Sovietinėje armijoje klausimui.

Kita moterų organizacija, kurios įsikūrimui turėjo įtakos LPS, – Moterų atgimimo sąjunga (Kuriame Moterų atgimimo sąjungą, 1988). Jos veikla buvo orientuota į šeimą. Tarp organizacijos tikslų buvo tautinio vaikų auklėjimo, tradicijų ir vertybių skiepijimo ir puoselėjimo šeimoje, paramos vyrams, skirtingo dukterų ir sūnų auklėjimo idėjos. Iš spaudoje pasirodžiusio S. Tamoševičienės straipsnio „Motinų sąjūdis“ galime daryti prielaidą, kad ši organizacija buvo prijaučianti krikščioniškų organizacijų dvasiai. Apie Motinų atgimimo sąjūdį (Tamoševičienė, 1989) taip pat nėra daug informacijos, tačiau teigtina, jog 1989 m. kovo mėnesį ši organizacija jau buvo įsikūrusi ir jos įkūrimo iniciatoriumi galima laikyti Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdį. Motinų atgimimo sąjungos narės didžiausia problema, su kuria susiduria mo-

tinės, įvardijo darbo ir vaikų auklėjimo bei priežiūros derinimą (Tamoševičienė, 1989), nes Lietuvoje pradėjo formuotis laisva rinkta, o tai pradėjo keisti ir lyčių vaidmenis šeimose, visuomenėje. Jos atkreipė dėmesį į daugiavaikes motinas. Taip pat buvo numatyta skatinti šeimoms susilaukti daugiau atžalų ir visais būdais stengtis daryti įtaką Vyriausybei, kad ši priimtų kuo daugiau daugiavaikėms šeimoms palankių įstatymų (Tamoševičienė, 1989).

Visi organizacijos iškelti siekiai buvo tiesiogiai susiję su tuometiniais įvykiais, patriotizmo ryškiau proveržiu ir tikėjimu atkuriamą nepriklausomą valstybę bei jos ateitimi.

Lietuvos moterų sąjunga (LMS) aktyviai veiklą pradėjo kartu su LPS.

Ši organizacija buvo įkurta 1907 m. Vilniuje. Jai priklausė žymios XX a. pradžios ir pirmosios pusės moterų judėjimo lyderės: F. Bortkevičienė, G. Petkevičaitė-Bitė, S. Kymantaitė-Čiurlionienė, J. Žymantienė-Žemaitė. Pirmojo pasaulinio karo metais sąjungos veikla nutrūko. 1922 m. jos veikla buvo atkurta ir plėtota iki 1935 m. Kaune (Jurėnienė, 2006). 1989 m. iniciatyvios moterys atkūrė šią organizaciją. Ji veikė gana įprastu didesnei organizacijai būdingu modeliu: surengė steigiamąjį suvažiavimą, kvietė prisijungti visas norinčias moteris, buvo aktyvi visuomeniniame gyvenime ir veikė visame krašte atkurtuose skyriuose. Apie steigiamąjį LMS suvažiavimą buvo paskelbta spaudoje, tačiau daugiau straipsnių ar kitų dokumentų apie šią sąjungą ar jos veiklą nėra.

Organizacijos atkūrimo datą nurodyti sunku, tačiau 1989 m. kovo mėnesį organizuotas mitingas „Apginkime moterį motiną“ leidžia daryti prielaidą, kad LMS savo veiklą galėjo pradėti 1988 m. pabaigoje arba 1989 m. pradžioje.

Straipsnyje „Įstatai, programa, moralinė nuostata“ (Lietuvos Moterų sąjunga, 1989), išspausdintame *Atgimime*, LMS informavo skaitytojus apie numatomą vykdyti veiklą: „Prašysime ir reikalausime, kad mūsų vaikai galėtų atlikti karinę tarnybą Lietuvoje, kad būtų sutrumpintas tarnybos laikas, kad būtų sukurta civilinė tarnybos rūšis <...>, kad būtų pervesti į dalinius Lietuvoje tie, kurie šiuo metu patiria smurtą ir patyčias, kad nebūtų imami į kariuomenę studentai“ (Lietuvos Moterų sąjunga, 1989). Buvo siekiama sudominti visuomenę organizacijos veiklomis ir plėsti pačią organizaciją, moterys buvo kviečiamos kurti naujus sąjungos skyrius. Taip pat LMS buvo numačiusi veiklas, susijusias su pagalba ne tik kareiviams, bet ir jų motinoms (Lietuvos Moterų sąjunga, 1989). Įdomu tai, jog publikacijos pabaigoje laikraštis paskelbė skiriantis LMS nuolatinę rubriką, tačiau kituose leidinio numeriuose tokios rubrikos nebėra, tik keletas pavienių pranešimų.

Tų pačių metų birželio mėn. pradžioje LMS pateikė savo įstatų projektą, kuris turėjo būti patvirtintas netrukus įvyksiančiame atkuriamajame suvažiavime-konferencijoje.

Birželio 10–11 dienomis Vilniuje, Operos ir baletoteatre, įvyko organizacijos atkuriamasis renginys. Spauldoje buvo pakviestos į suvažiavimą atvykti visos norinčios, taip pat ir visos I Lietuvos Respublikoje veikusios moterų organizacijų narės bei moterims skirtų periodinių leidinių darbuotojos (Lietuvos Moterų sąjunga, 1989).

Vilniaus Operos ir baletoteatro salė nebuvo pilna (Šalkauskienė, 1989). Manoma, kad tam įtakos galėjo turėti tądien surengti net 2 mitingai ir LMS rajonų grupių netiesioginis atstovavimas per delegates. Suvažiavime dalyvavo moterys iš visos Lietuvos, viešnios iš Latvijos, Estijos, Gruzijos, buvusios VFR ir Japonijos.

Taip pat dalyvavo LTSR Ministrų Tarybos pirmininko pavaduotojas P. Ignotas ir Lietuvos KP CK Ideologijos skyriaus vedėjas J. Paleckis. Suvažiavime buvo priimti įstatai ir rezoliucijos. Lietuvos moterų sąjungos pirmininke išrinkta rašytoja Vidmantė Jasukaitytė (Pagerbkime moterį, motiną, padėkime jai!, 1989).

Suvažiavimo metu daugiausia dėmesio buvo skiriama šeimos klausimui. Kalbėta apie moters padėtį visuomenėje ir šeimoje, jos darbą. Siekiama naujo, bet tradicinio moters kaip motinos įvaizdžio formavimo, vaiko teisių užtikrinimo. Išskirtas kontroversiškas Kovo 8-osios vaidmuo, kai iš darbininkės ir visuomenės veikėjos moteris tampa motina ir šeimos židinio kurstytoja. Suvažiavime buvo pažymėta, jog LMS sieks tapti ta organizacija, kuri bus tarpininkė tarp šeimos ir valdžios (Šalkauskienė, 1989). Nepamiršti ir kareiviai: jų klausimas numatytas kaip pamatinė organizacijos veiklos kryptis.

Atkreiptas suvažiavimo dalyvių dėmesys į naują moters padėtį šeimoje, išryškinant tėvo ir vyro vaidmenį joje. Tai savo kalboje akcentavo viešnia iš buvusios VFR, Hamburgo lietuvių moterų klubo vicepirmininkė Dalia Malinauskienė teigdama, jog moterys neturėtų visko užsikrauti ant savo pečių, joms padėti turėtų ir privalėtų vyrai-tėvai. Taip pat labai svarbu auklėti ne tik dorus ir tėvynę mylinčius jaunuolius, bet dvasiškai stiprius ir pasirošusius būti tėvais berniukus. Labai svarbu, kad ne tik mergaitėms būtų įskiepytas šeimyniškumo jausmas (Šalkauskienė, 1989).

Iš spaudos pranešimų apie steigiamąjį suvažiavimą galime išskirti pagrindines organizacijos veiklos kryptis: atkurti šeimos prestižą, propaguoti dorą, fizinę ir dvasinę sveikatą, saugoti Lietuvos gyventojų genetinį kodą, kovoti su kenksmingais įpročiais,

siekti, kad jaunos moterys ir vyrai nedirbtų kenksmingomis sąlygomis (Šalkauskienė, 1989). Prabilta ir apie informavimo bei AIDS prevencijos klausimą (Lietuvos Moterų sąjungos įstatai, 1989). Tai visiškai naujos moterų veiklos gairės ir idėjos, kurioms įtakos turėjo tuometė besikeičianti visuomenės ir tarptautinė padėtis.

Kaip ir Lietuvos moterų sąjūdis, LMS organizavo mitingus ir piketus, aktyviai dalyvavo Sąjūdžio veikloje. Spaudoje daug dėmesio organizacija susilaukė būtent rengdama mitingus. Pirmasis mitingas, surengtas 1989 m. kovo 12 d., dalyvių skaičiumi, kuris siekė apie 10 tūkstančių, tikriausiai pranoko visus lūkesčius (Urbakavičius, 2013).

*Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų sąjunga*² – šiandien yra stipri ir aktyvi organizacija, turinti savo padalinius Alytuje, Kaune, Klaipėdoje, Marijampolėje, Panevėžyje, Šiauliuose ir Vilniuje. Nors dabar jos centrinė būstinė yra Vilniuje, tačiau istoriškai organizacija įkurta ir atkurta Kaune. Itin specifinė sąjungos veikla ir narių atranka paaiškina, kodėl Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų sąjunga, arba tiesiog birutietės, 1990-aisiais nesiskelbė spaudoje. Vertinant chronologiškai, tai vėliausiai savo veiklą oficialiai pradėjusi organizacija.

Jos veiklą galima skirstyti į du periodus:

- 1) Parengiamasis, apimantis 1989 m. vasarą – 1990 m. lapkričio mėnesį;
- 2) Organizacijos atkūrimas ir tolesnė veikla po 1990 m. lapkričio.

² Skirtinguose šaltiniuose nurodoma kaip sąjunga arba draugija. Greičiausiai terminas *sąjunga* dabartiniu metu yra tinkamesnis dėl visoje Lietuvoje įsikūrusių padalinių, tačiau, kalbant apie laikotarpį iki 1991 11 12, derėtų vartoti *draugijos* terminą, mat veikė tik Kauno skyrius. Vis dėlto, įregistruojant organizaciją ir jos įstatus, buvo pasirinktas *sąjungos* terminas.

Birutiečių gyvavimo istorija prasidėjo dar tarpukario laikotarpiu. Lietuvos karininkų šeimų moterų draugija įkurta 1925 m. kovo 15 d. Kaune (Kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų draugija, 1991), tačiau ištakos siekia dar 1922 m., kai karo sanitarijos viršininkas generolas gydytojas Vladas Nagius-Nagevičius subūrė karo gydytojų žmonas į Moterų komitetą kariams ligoniams ir invalidams globoti (Birutietės, 1990).

Šaltinių ir informacijos apie Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų sąjungą nerasta. Spaudoje pirmasis straipsnis apie ją pasirodė 1990 m. spalio 10 d. Tačiau daug ir itin vertingos informacijos apie organizaciją pateikė Kauno skyriaus pirmininkė Edita Almonaitienė (Interviu su Edita Almonaitiene, 2013) ir rašomas Birutiečių metraštis.

Remiantis E. Almonaitienės prisiminimais, galima teigti, kad birutietės savo veiklą pradėjo 1989 metais. Pati respondentė dalyvavo antrame susitikime. Pirmajame, kuris įvyko 1989 m. vasarą, dalyvavo vos kelios moterys, buvusios tarpukario organizacijos narės – karininkų žmonos Petronėlė Mankonienė, Ona Salikienė ir Genovaitė Narvydienė (Atgimusios Lietuvos Birutietės, rankraštis). Šios moterys sudarė pirmąją iniciatyvinę grupelę. Per prisiminimus ir asmeninius kontaktus buvo ieškoma karininkų dukrų ir žmonių, kurios buvo tarpukario draugijos narės. Iki pirmojo susitikimo Vytauto bažnyčioje, birutietės aktyviai dalyvavo Sąjūdžio ar bet kokiaje kitokioje visuomeninėje veikloje. Vienu iš pavyzdžių galime laikyti 1989 metų moterų, dalyvaujančių Sąjūdyje, susibūrimą Kauno savivaldybėje³, kurį organizavo E. Al-

³ Remiantis Birutiečių metraštyje esančia fotografija galima spėti, kad susitikimas vyko šaltuoju metu laiku.

monaitienė. Jame dalyvavo 21 Birutiečių sąjungos narė.

Kaip prisimena E. Almonaitienė, pirmieji susirinkimai daugiausia vykdavo bet kur, net ir esant nedideliam moterų skaičiui, tačiau vėliau, prie organizacijos jungiantis vis daugiau narių, prasidėjo pirmieji didesni susitikimai (dalyvių skaičius viršijo 20–30 moterų).

Galima daryti prielaidą, kad, įvykus keletui susitikimų, prasidėjo organizacijos parengiamieji darbai, skirti jai atkurti. Susitikimai ir susirinkimai vyko įvairiose vietose: savivaldybės valgykloje, savanorių ar kariuomenės štabo patalpose, Menininkų namuose, nes sąjunga neturėjo savo patalpų.

E. Almonaitienė teigia, kad tuo metu daugiausia dėmesio buvo skiriama narių susitikimams, susivienijimui ir apskritai jų atradimui, nes, 1940 metais panaikinus draugiją, daug tarpukariu veikusios organizacijos narių, karininkų šeimų moterų, su likusiomis šeimomis buvo išstremtos. Tik kiek vėliau, kai susitikimų dalyvių skaičius jau nusistovėjo apie 20–30, pradėta galvoti apie oficialų atsikūrimą. Greičiausiai tokia, jau išgryninta, idėja galėjo kilti surengus Birutės dienos minėjimą vasario 6 d.⁴

1990 m. kovo mėnesį negausiai susitikusios Kaune paminėti draugijos 65-mečio likusios senosios organizacijos narės nusprendė atkurti karo metais nutrauktą veiklą. Birželio 12 d. dalyvaujant 33 narėms buvo išrinkta Genovaitė Narvydienė sąjungos pirmininke, o pavaduotoja Regina Dapkienė ir valdyba, turėjusi parengti organizacijos įstatus. Parengtas ir draugijos Statuto projektas, teigiantis, jog draugija – ne politinė, ne pelno siekianti organizacija, prisidedanti prie demokratinės Lietuvos

⁴ Iš respondentės pasakojimo neaišku, apie kuriuos metus kalbama, tačiau, remiantis šaltiniais, galima daryti prielaidą, kad tai vyko 1990 metais.

atkūrimo. Jos tikslas – padėti buvusioms draugijos narėms ir jų šeimoms, puoselėti lietuviškus papročius bei stiprinti tautinę kultūrą. Spauldoje paskelbta informacija (Birutietės, 1990) leidžia teigti, jog 1991 m. kovo pabaigoje planuojamas surengti atkuriamasis birutiečių suvažiavimas. Taip pat pridėtas kvietimas jungtis prie veiklos ir nurodyti kontaktai norinčioms prisidėti.

Remiantis Vaidilutės Krupenkoviienės atsiminimais 1990 m. lapkričio mėnesį, galima teigti, kad prieš pat organizacijos įregistravimą, kai buvo išleistas dar vienas straipsnis (Birutietės (II), 1990), birutietės vienijo 21 „tikrąją“ ir dar 47 „netikrąsias“⁵ nares. Organizacija buvo visiškai nefinansuojama ir veikianti savanoriškais pagrindais, rūpinosi Sovietinėje armijoje tarnaujančiais našlaičiais, siekė susigrąžinti Kauno karininkų ramovę.

Įstatai numatė specifinius apribojimus narystei, todėl organizacija yra ne visuotinė ir kvietimas prisijungti prie veiklos buvo publikuotas vos vienas. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad 1951 metais išėivijoje ir 1990 metais Kaune atsikūrusios organizacijos nieko bendra, išskyrus pavadinimą ir panašias nuostatas, neturi. Abi jos veikia savarankiškai ir tęsia tarpukaryje veikusios organizacijos tradicijas. Organizacijų narės bendrauja, tačiau bendros veiklos nevykdo.

Dar viena moterų organizacija, atsikūrusi XX a. paskutiniame dešimtmetyje, – *Lietuvos universitetų moterų asociacija (LUMA)*.

Tuometėje periodikoje informacijos apie Lietuvos universitetų moterų asociaciją nėra, tačiau šiek tiek žinių apie jos veiklą suteikia Marija Aušrinė Pavilionienė knygoje

⁵ Moterys, kurios nebuvo karininkų motinos, žmonos, dukros ar anūkės, tačiau buvo artimos giminaitės. Greičiausiai omenyje turima seseris, labai artimas pus-seseres, taip pat ir kandidatės į draugijos nares.

Viltys ir nusivylimai. Joje šiai organizacijai skirta keletas skyrių. 1991 m. spalio 24 d. Vilniaus universiteto dėstytojos iškėlė mintį atkurti Lietuvos baigusiujų aukštąjį mokslą moterų sąjungą (BAMMS) ir pavadino ją Lietuvos universitetų moterų asociacija (Lietuvos universitetų moterų asociacija).

Tarpukario Lietuvoje Lietuvos baigusiujų aukštąjį mokslą moterų sąjunga buvo įkurta 1928 m., kai mūsų šalyje buvo nemažas būrys moterų, baigusių Lietuvos ir Vakarų Europos universitetus. Įstatuose buvo numatyta rūpintis moterų teisėmis, ugdyti moterų solidarumą, jungiant jas į bendrą šeimą, skatinti moteris aktyviau imtis visuomeninio ir intelektualinio darbo. Ji buvo Tarptautinės diplomuotų moterų federacijos (angl. *International Federation of University Women*) nare (Jurėnienė, 2008).

LUMA viena iš pirmųjų, įkvėpta tarpukario laikotarpio pirmtakių, ėmėsi organizacinės veiklos jau atkurtoje Nepriklausomoje Lietuvoje. Atkuriamajame susirinkime 1991 m. spalio 24 d. iniciatyvinę grupę sudarė apie 20 moterų (Pavilionienė, 2011), kurios tikėjosi, jog moteris turės faktiškai lygias teises su vyrais, bus aktyvios visuomenininkės, atstovaujančios moterų interesams.

Nuo pat pirmo susirinkimo buvo svarstoma mintis kuo skubiau prisijungti prie Tarptautinės universitetų moterų federacijos (TUMF) siekiant tarptautinio pripažinimo, ryšių plėtros galimybių užsienyje ir užsienio moterų patirties pritaikymo Lietuvoje. Prie federacijos sėkmingai prisijungta 1992 m. rugpjūčio mėnesį.

Iniciatyvinę grupę, kurią sudarė Dalia Dičiūtė-Foigt, Aurelija Usonienė, Marija Aušrinė Pavilionienė, Kornelija Jurgaitienė, Ligija Kaminskienė, Viktorija Daujotytė, Giedrė Purvaneckienė ir kitos universitetų moterys, ėmėsi burti dar studijuojančias ir jau diplomuotas moteris visuotiniam

suvažiavimui, kuris įvyko tų pačių metų gruodžio mėnesį, o jame dalyvavo maždaug 60 dalyvių. Organizacijos veikla turėjo būti ne politinė, bet išskirtinai intelektualinė. Suvažiavime moterys diskutavo, kokie turėtų būti organizacijos įstatai (tikriausiai buvo remiamasi senaisiais BAMMS įstatais), tikslai, kokia pasirinkta vadovavimo ir organizacijos struktūra ir t. t.

1992 m. kovo 30 d. Lietuvos universitetų moterų asociacijos įstatai buvo oficialiai įregistruoti. Netrukus sušauktame susirinkime išrinkta taryba (D. Dičiūtė-Foigt, Loreta Kundrotienė, Diana Sidarkevičiūtė) ir valdyba (A. Ališauskienė, L. Jekentaitė, A. Vasiliauskienė ir kt.), o asociacijos prezidentė išrinkta M. A. Pavilionienė (Pavilionienė, 2011).

Lygindami šią organizaciją su kitomis, jau aptartomis, aiškiai matome, kad LUMA kartu su Sąjūdžiu neveikė. Tai galima pagrįsti visuomenės diskurso pokyčiu nuo šeimos gerovės link asmeninės savirealizacijos siekių.

Teigtina, kad aptariamuoju laikotarpiu moterų organizacijų buvo nemažai, bet dėl savo silpnumo, veiklų neišskirtinumo arba nesupratimo, o gal ir finansinių išteklių neturėjimo bendradarbiauti su tuomete spauda jos nepateko į žiniasklaidos akiratį. Tikėtina, kad, atsiradus naujų šaltinių, šių moterų organizacijų veiklos bus išryškintos ir tinkamai istoriškai įvertintos.

Visuomeninė moterų organizacijų veiklos reikšmė

Analizuojant moterų organizacijų veiklų reikšmę visuomenei, galima išskirti du pagrindinius kriterijus.

Pirmasis – emocinis – savirealizacijos kriterijus. Jis apibrėžia moters, įsitraukiančios į visuomeninę veiklą, poreikį veikti ir jaustis reikalingai bei naudingai. Dalyvau-

dama organizacijų veikloje moteris gali panaudoti turimą potencialą ir energiją skirti ne tik darbui ar šeimai, bet ir visuomeninei veiklai, kuri dažniausiai buvo orientuota į šeimą. Tokiu būdu moteris pradėdama nuo savo šeimos gali keisti nepriimtina modelį ir gauta patirtimi dalytis su kitomis organizacijos narėmis arba su visuomene viešųjų renginių metu. Dėl savo veiklas pradėjusių organizacijų, kurios ėmėsi kalbėti ir spręsti problemas, plačioji visuomenės dalis taip pat pradėjo jausti emocinį stabilumą.

Antrasis – realių darbų kriterijus, geriausiai apibūdinamas savanorišku dalyvavimu pasirinktoje organizacijos darbo grupėje, labiausiai atitinkančioje moters interesus. Taip sudaroma galimybė įgyvendinti turimas idėjas, išsakyti savo nuomonę sprendžiamais klausimais, aktyviai veikti pagal organizacijos programą.

Įsitraukdama į visuomeninę veiklą, moteris vienokiu ar kitokiu būdu siekė savirealizacijos, o kartu ir emocinio pasitenkinimo. Aiškiai matant ir suprantant visuomenės problemas, jaučiant prasidėjusį valstybės kaitos procesą pradėta labai aktyviai jungtis į Sąjūdžio metais besikuriančias organizacijas, atsižvelgiant į jų veiklos programas. Moterys pirmą kartą turėjo galimybę rinktis ne tik kokioje veiklos srityje nori dirbti, bet ir kokioje organizacijoje. Pasirinkti buvo galima nuo labdaringos „Carito“ veiklos iki feministiniam judėjimui atstovaujančios Lietuvos universitetų moterų asociacijos. Siekiant Nepriklausomybės ieškota sąsajų su tarpukario Lietuva ir jos organizacijomis, todėl užtikrinamas organizacijų veiklos tęstinumas per istorinės veiklos atkūrimą. 1988–1992 metais vyravo atkūrimas organizacijų, veikusių I Lietuvos Respublikoje, tęsiant buvusias ir kuriant naujas organizacijų tradicijas, o moterų tarybos nebuvo tos, kurios galėtų reprezentuoti stiprias vertybes

ar plačias veiklos kryptis. Plečiantis atgimimo idėjoms, moterys siekė prisidėti prie Nepriklausomybės atkūrimo, o buvimas moterų organizacijos narėmis leido imtis realių darbų.

Atskleidžiant organizacijų skirtumus ir panašumus bei jų darytą įtaką visuomenei, išskiriami du etapai:

1. Mitingų ir diskusijų svarbiausiais visuomenei klausimais laikotarpis 1988–1989 m.
2. Veiklų diferencijavimosi laikotarpis 1990–1992 m.

Pirmajam etapui buvo būdingas masinių renginių organizavimas arba dalyvavimas juose. Pirmasis LMS surengtas mitingas vyko prie Vilniaus sporto rūmų 1989 m. kovo 12 d. (Kovo 12 d. 12.00 prie Sporto rūmų įvyks mitingas „Apginkime moterį motiną“, 1989). Tai buvo tikriausiai didžiausias moterų suorganizuotas mitingas, kurį inicijavo Lietuvos moterų sąjunga. Kaip teigia Raimondas Urbakavičius, jame dalyvavo apie 10 tūkst. žmonių (Urbakavičius, 2013), tačiau kiti šaltiniai šio fakto nepatvirtina. Šio mitingo tikslas – atkreipti visuomenės dėmesį į sunkią moters padėtį šeimoje, nepamirštant ir kareivių.

Teigtina, jog šiame mitinge išryškėjo pagrindinė visų minėtų moterų draugijų, sąjungų ir sąjūdžių veiklos kryptis – lietuvių kareivių tarnyba Sovietinėje armijoje. Pats mitingas buvo gan plačiai spaudoje nušviestas: Moterų sąjūdžio leidinyje *Moterų balsas* (Po mitingo, 1989), žurnale *Moteris* (Pivorienė, 1989) paskelbta viena iš mitinge sakytų kalbų, *Tiesa* (Šaknys, 1989) išspausdino plačią, o *Komjaunimo tiesa* (Opios šeimos, moters problemos, 1989) trumpą apžvalgą.

Svarbu tai, jog šis mitingas buvo planuotas kovo 8-ąją, tačiau, negavus leidimo, buvo nukeltas beveik savaite vėliau (Urbo-

naitė, 1989). Prielaidų tam gali būti daug, tačiau labiausiai tikėtina, kad kovo 8-ąją dėl numatytų oficialių renginių ir nebuvo leista organizuoti mitingo. Priežastis gali būti ir Tarptautinės moters dienos išvakarėse, kovo 7-ąją, pirmą kartą surengtas Moters dienos minėjimas-susitikimas, kuriame dalyvavo ir aukšti partijos bei Vyriausybės vadovai. Susitikime taip pat dalyvavo visuomenėje gerai žinomos kultūros ir mokslo veikėjos N. Oželytė bei M. Lukšienė, „Carito“ atstovės.

Kiti rengiami mitingai ir piketai didesnio dėmesio nesusilaukė. Geriausias moterų organizacijų susivienijimo pavyzdys – mitingas „Taiką Azerbaidžanui ir Armėnijai“, vykęs 1990 m. sausio 24 d. (Lietuvos moterys!, 1990). Spauda pažymėjo, jog jis suvienijo visas moterų organizacijas (Motinos gina sūnus, 1990). Mitinge dalyvavo „Carito“, LMS, LPS moterys, Vilniaus LPS moterys ir kitų visuomeninių moterų organizacijų narės (Su nerimu, skaudančia širdim, 1990). Jos reikalavo ne tik grąžinti lietuvius, išsiųstus į Užkaukazę malšinti konflikto, bet ir dar kartą apsvarstyti galimybę leisti lietuviams jaunuoliams tarnybą atlikti jei ne Lietuvos, tai bent jau Pabaltijo regione.

Visuomenei vis aktyviau domintis kareivių reikalais, ypač po į viešumą iškilusios Artūro Sakalausko bylos, mitingai, skirti kareiviams, susilaukdavo daug visuomenės dėmesio. Masinės akcijos, kuriose dalyvauja moterų organizacijos, labai trumpai aprašomos Angonitos Rupšytės sudarytoje 1988–1991 m. kronikoje.

1989 m. kovo 22 d. „Saulėtekis“ ir Motinų sąjūdis pradėjo reikalauti lietuvių karinės tarnybos vietą pakeisti į Lietuvos teritoriją (Rupšytė, 2010), rugpjūčio 10 d. Vilniuje, Katedros aikštėje, surengtas piketas, skirtas jaunuolių, žuvusių Sovietinėje armijoje, atminimui pagerbti (Rupšytė, 2010), rug-

sėjo 2 d. vyko mitingas, nukreiptas prieš laikraštyje *Pravda* skleidžiamą dezinformaciją (Rupšytė, 2010), spalio 20 d. surengtas piketas siekiant, kad į tarnybą pašaukti jaunuoliai nebūtų išvežti iš Lietuvos Respublikos teritorijos (Rupšytė, 2010), o spalio 28 d. vyko motinų, kurių vaikai nukentėjo arba žuvo karinėje tarnyboje, bado streikas (Rupšytė, 2010).

Respondentės pasakojo, kad moterų organizacijos kartais organizuodavo įvairius susitikimus debatų ar pokalbio forma. Žinoma, kad tokiuose susitikimuose dalyvavo „Caritas“, birutietės, Moterų sąjūdis ir tikriausiai kitos moterų organizacijos.

Antrasis – veiklų diferencijavimosi etapas prasideda tuo metu, kai Lietuva jau žengia pirmuosius nepriklausomus žingsnius, o į vienodus tikslus orientuotos organizacijos nebepatenkina aktyvių moterų poreikių. Šiuo laikotarpiu atsiranda specifinė veikla užsiimančios organizacijos: Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų draugija ir Lietuvos universitetų moterų asociacija. Abi jos – tarpukario tradicijos tęsėjos, tik įgavusios visai skirtingų bruožų ar siekiančios tradicijos tęsinio, tačiau pakitusiomis politinėmis ir visuomeninėmis aplinkybėmis bei skirtingose visuomenėse.

Išvados

1. 1988–1992 metais, t. y. Lietuvos valstybingumo atkūrimo ir įtvirtinimo tarptautinėje arenoje laikotarpiu, savo veiklą pradėjo įvairiausios moterų organizacijos. Šiuo laikotarpiu susikūrė ir aktyvią visuomeninę veiklą vykdė katalikiškas moterų sambūris „Caritas“, Moterų sąjūdis, Lietuvos moterų sąjunga, Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų sąjunga. Motinų sąjūdis, Moterų atgimimo sąjunga,

Lietuvos universitetų moterų asociacija nebuvo tokios aktyvios visuomenėje. Jų veikla buvo siauresnė ir labiau specifinė.

2. Moterų organizacijas pagal jų įstatus, veiklas ir narių pasaulėžiūrą galima suskirstyti į dvi sroves: katalikiškąją ir pasaulietinę. Katalikiškajai srovei labai ryškiai atstovavo „Caritas“. Jis užsiėmė krikščioniškųjų šeimų vertybių puoselėjimu, senelių ir ligonių rūpyba, labdaros teikimu. Pasaulietinės moterų organizacijos, pvz., LMS, Moterų atgimimo sąjunga, Moterų sąjūdis, skyrė dėmesį šeimoms ir dirbančioms motinoms, lietuviams jaunuoliams, tarnaujantiems Sovietinėje kariuomenėje, ir siekė, kad jų tarnybos vieta būtų pakeista į Lietuvos Respublikos teritoriją. Tačiau visos organizacijos dirbo kartu arba greta su LPS ir siekė valstybingumo atkūrimo.
3. Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų sąjunga ir Lietuvos universitetų moterų asociacija, pradėjusios veiklą vėliau, siekė tarpukario tradicijų tęstinumo ir naujų kūrimo, atsižvelgiant į naujas tarptautines aplinkybes bei visuomenės pokyčius ir lūkesčius.
4. 1988–1992 metais visos veikusios moterų organizacijos turėjo daug veiklos

panašumų: orientavosi į tradicines vertybes, pvz., motinystę, šeimą, valstybės nepriklausomybės atgavimą. Skirtumai būdingi veiklų pobūdžiui: pasaulietinės moterų organizacijos dažnai veikė rengdamos mitingus ir kitokias masines akcijas, o „Caritas“ savo veiklą vykdė per padalinius visoje Lietuvoje. Taip savo veiklą organizavo ir LMS. Skyrėsi keliamų problemų akcentai. Pasaulietinės organizacijos siūlė spręsti šeimos problemas, gerinant jų materialinę padėtį, derinimą motinystės / tėvystės pareigų darbe ir namuose, taip pat AIDS ir kt. Ypač jos daug dirbo atkreipdamos visuomenės, valdžios dėmesį į lietuvių kareivių padėtį Sovietinėje armijoje, reikalaujamos grąžinti juos į Lietuvos teritoriją, neleisti jų žeminti, niekinti. Katalikiškosios srovės organizacija „Caritas“ puoselėjo krikščioniškas šeimos vertybes, daugiau dėmesio skyrė labdarinagai veiklai. Organizacija skelbė daug straipsnių spaudoje, taip atkreipdama visuomenės dėmesį į save ir vykdomas veiklas. Pasaulietinės organizacijos spaudoje buvo pristatomos kur kas blankiau. Tikėtina, kad taip atsitiko dėl jų gausos ir aktyvios, matomos visuomenėje veiklos.

LITERATŪRA

Atgarsiai: redakcija gavo laišką... (1989). *Atgimimas*, Nr. 28, p. 2.

Atgimusios Lietuvos Birutietės, *Metraštis* Nr. 2, organizacijos archyvas.

Bendram tikslui (1989). *Tarybinė moteris*, Nr. 2, p. 5.

Birutietės (II) (1990). *Kauno laikas*, Nr. 21, p. 5.

Birutietės. Atkurtoje Lietuvos Kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų draugijoje (1990). *Kauno laikas*, Nr. 14, p. 4.

Branginkime moterį, motiną, šeimą (1989). *Tiesa*, Nr. 57, p. 3.

Caritas skyriuose: Kaunas (1991). *Caritas*, Nr. 9, p. 55–58.

Caritas (1989). *Atgimimas*, Nr. 11, p. 8.

Dėmesio! (1989). *Moterų balsas*, Nr. 1, p. 4.

Interviu su Edita Almonaitiene, Sandros Stanislavaitės asmeninis archyvas, 2013 05 11.

Interviu su Nijole Oželyte, Justės Ibišienės asmeninis archyvas, 2014 03 15.

Įvyko karitierių suvažiavimas (1989). *Komjaunimo tiesa*, Nr. 75, p. 2.

JURĖNIENĖ, Virginija (2006). Lietuvių moterų judėjimas XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pir-

mojoje pusėje. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 290 p. ISBN 9986-19-895-X.

JURĖNIENĖ, Virginija. Lietuvių moterų draugijos ir jų veikla XX a. pirmoje pusėje [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lsc.su.lt/.../Lietuvos%20moteru%20draugijos%20ir%20jus%20veikla%20XX%20a>>.

JURĖNIENĖ, Virginija (2008). Formation of the Lithuanian Women's movement and its emergence in an international arena in the first half of the 20th century. In *Gender matters in the Baltics*. Ryga, p. 269–294. UDK 396 (063) Ge394.

JUREVIČIŪTĖ, Auksė (1990). Katalikiškas žurnalas – „Caritas“. *Moteris*, Nr. 1, p. 6–7.

Kas mes esame (1989). *Blaivioji Lietuva*, gegužė, p. 2.

Katalikiškas žurnalas – „Caritas“ (1990). *Moteris*, Nr. 1, p. 6.

Katalikiško moterų sambūrio „Caritas“ veiklos programa (projektas) (1989). *Kauno aidas*, Nr. 6, p. 8.

Katalikiško moterų sambūrio „Caritas“ veiklos programa (1989). *Kauno tiesa*, Nr. 72, p. 6.

Katalikiško moterų sambūrio „Caritas“ steigiamasis suvažiavimas prasideda Kauno sporto halėje (1989). *Kauno tiesa*, Nr. 89, p. 1.

Katalikiškojo moterų sambūrio „Caritas“ suvažiavimas (1989). *Caritas*, Nr. 1, p. 44–67.

Kovo 12 d. 12.00 prie Sporto rūmų įvyks mitingas „Apginkime moterį motiną“ (1989). *Sąjūdžio žinios*, Nr. 72, p. 4.

Kreipiamės: į Lietuvos moteris (1988). *Atgimimas*, Nr. 3, p. 8.

Kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų draugija (1991). *Trimitas*, Nr. 20, p. 3.

Kuriame Moterų atgimimo sąjungą (1988). *Atgimimas*, Nr. 12, p. 15.

Lietuva – tai kiekvienas mūsų (1989). *Kauno tiesa*, Nr. 90, p. 1.

Lietuvos moterys! (1990). *Respublika*, Nr. 16, p. 1.

Lietuvos Moterų sąjungą (1989). *Atgimimas*, Nr. 14, p. 8.

Lietuvos Moterų sąjungos įstatai. Projektas (1989). *Komjaunimo tiesa*, Nr. 111, p. 2.

Lietuvos universitetų moterų asociacija [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. balandžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.luma.lt/index.php?id=3>>.

MALIŠKAITĖ, Bernadeta (1991). Caritas skyriuose. *Caritas*, Nr. 2, p. 58–60.

Motinos gina sūnus (1990). *Kauno tiesa*, Nr. 19, p. 1.

Opios šeimos, moters problemos (1989). *Komjaunimo tiesa*, Nr. 50, p. 1.

Pagerbkime moterį, motiną, padėkime jai! (1989). *Tiesa*, Nr. 137, p. 4.

PAJARSKAITĖ, Albina (1991). Lietuvos „Caritas“ Dievo rankose. *Caritas*, Nr. 6, p. 5.

Pasisakymai (1989). *Caritas*, Nr. 1, p. 49–52.

PAVILIONIENĖ, Aušrinė Marija (2011). *Viltys ir nusivylimai*. Vilnius: Petro ofsetas. 428 p. ISBN 978-609-420-132-5.

PIVORIENĖ, Aušra (1989). Kas palengvins motinų našta. *Moteris*, Nr. 5, p. 5.

Po mitingo (1989). *Moterų balsas*, Nr. 2, p. 1–4.

POŽERSKIS, Romualdas (1991). Retro. Moterų piketas Kaune 1989 m. birželio mėnesį. *Kauno tiesa*, Nr. 168, p. 4.

PRUNSKIENĖ, Kazimira (1988). Lietuvos Moterų sąjūdis. *Atgimimas*, Nr. 2, p. 8.

PUŠINSKYTĖ, Lijana (2008). Žodinės istorijos metodas, jo taikymo rezistencijos tyrimuose problemos [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367182076816/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

RUPŠYTĖ, Angonita (2010). Politinių įvykių chronologija 1988–1991: Kovo 22. In *Kelias į Nepriklausomybę: Lietuvos Sąjūdis 1988–1991*. Kaunas: Šviesa, p. 256–273. ISBN 978-5-430-04927-0.

SAGAITIENĖ, Laima (1991). Darai man gera, bet per mažai. *Kauno laikas*, Nr. 195, p. 6.

Sąjūdis 1988–1990 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://valstybingumas.lt/LT/saltiniu-apzvalga/Saju-dis-1988-1990/Puslapiai/default.aspx>>.

Stebuklai ir „Caritas“ pradžia (2009) [interaktyvus]. [žiūrėta 2012 m. gruodžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.artuma.lt/pdf/artuma0910.pdf>>.

Steigiamasis suvažiavimas (1988). *Atgimimas*, Nr. 5, p. 2.

Su nerimu, skaudančia širdim (1990). *Kauno tiesa*, Nr. 20, p. 2.

Susirašinėjimas su Nijole Oželyte socialiniame tinkle *Facebook*, Justės Ibianskiėnės asmeninis archyvas, 2014 05 09.

ŠAKNYS, Bernardas (1989). Žaizdos šeimos mūsų. *Tiesa*, Nr. 61, p. 4.

ŠALKAUSKIENĖ, Irena (1989). Rūpesčių verpetai. *Komjaunimo tiesa*, Nr. 114, p. 2.

TAMOŠEVIČIENĖ, Stefa (1989). Kalasi daigai. *Tarybinė moteris*, Nr. 1, p. 6.

TAMOŠEVIČIENĖ, Stefa (1989). Motinų sąjūdis. *Tarybinė moteris*, Nr. 3, p. 17.

TELEŠIENĖ, Audronė. Kokybinių duomenų

rinkimo metodai [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/NVivo/nvivo.html&course_file=nvivo_III_3_2_2.html>.

URBAKAVIČIUS, Raimondas (2013). *Atgimimo*

kronika 1987–1993. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus. 368 p. ISBN 978-609-8039-40-5.

URBONAITĖ, Audronė (1989). Ar mainysim „lygias teises“ į normalų gyvenimą? *Atgimimas*, Nr. 11, p. 4.

THE ACTIVITIES OF LITHUANIAN WOMEN DURING THE YEARS OF 1988–1992: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Virginija Jurėnienė, Justė Ibišienė

S u m m a r y

This article studies the activities and the societal role of Lithuanian women during the years of 1988 to 1992 based on the relevant periodic press and the memoirs of contemporaries. An analysis of certain organizations, such as the gathering of Catholic women “Caritas,” the Lithuanian Women’s Movement, the Women’s Revival Union, the Lithuanian Women’s Union, the Women’s Union of the Families of the Officers of Lithuanian Grand Duchess

Birutė and the Lithuanian University Women Association, presented an overview of the activities of organizations from 1988 to 1992. The article assesses the circumstances of the inception of the aforementioned organizations, their benefits to society and their value both to the participants and to the public.

Keywords: women’s organizations, Reform Movement of Lithuania, women’s activity.

Įteikta 2018 m. birželio 21 d.